

maar deze lijkt in de praktijk moeilijk uitvoerbaar. Er wordt zelfs gedacht om het dier maar vrij te geven voor professionele vangst ten behoeve van de consumptie. Daarmee de veroorzakers van het probleem een tweede financieel gewin bezorgend.

Een complicatie bij een eventuele bestrijding vormt het feit dat niet geheel duidelijk is of de Meerkikker in Zwitserland wettelijk is beschermd. En evenals in ons land kunnen alleen ervaren herpetologen de verschillende vormen van het Groene kikker-complex goed onderscheiden. Hoewel in strijd met de conventie van Bern wordt bepleit de natuurbeschermings-status van het dier op te heffen zodat bestrijding in welke vorm dan ook mogelijk wordt gemaakt.

Blijft de vraag of de Meerkikker ook in Limburg een gelijksoortig effect kan hebben op de de Poelkikker en de Middelste groene kikker. Vast staat dat de Meerkikker vroeger in onze provincie niet voorkwam. De laatste jaren breidt de soort zich ook bij ons enorm uit. Op de eerste plaats gebeurt dit langs de Maas waar in diverse nieuwe natuurontwikkelingsgebieden de Meerkikker inmiddels is vastgesteld. Omdat het vestigen in het min of meer natuurlijke biotoop van de soort betreft lijkt deze ontwikkeling niet verontwaardigend, temeer daar de andere soorten (zeker de Poelkikker) in deze gebieden niet of nauwelijks worden aangetroffen.

Zorgwekkend is mogelijk de situatie in de Hamert, waar de soort in eerste instantie de grindafravingen langs de duitse grens koloniseerde en in de negentiger jaren ook herhaaldelijk werd aangetroffen in poelen en vennen in het Nationaal park zelf. Overigens lijkt deze laatste uitbreiding weer afgeremd te zijn. Bij visinventarisaties in beken in Noord-Limburg ten westen van de Maas worden de laatste jaren ook regelmatig Meerkikkers aangetroffen. En ook in het Roerdal schijnt de soort vaste voet te krijgen. In het voorjaar van 1997 werden de eerste Meerkikkers (een tweetal exemplaren) bij het Melickerven in het Meinweggebied gevonden. In eerste instantie was ik nogal enthousiast over deze nieuwe soort in het gebied. Na het lezen van het Zwitserse ervaringen is dit enthousiasme enigszins getemperd. Zoals bekend herbergt het Meinweggebied een van de laatste levenskrachtige populaties van de Poelkikker in ons land. In het voorjaar kunnen in het Melickerven koren van honderden Poelkikkers worden gehoord en dit ven is daarmee een van de belangrijkste voortplantingsbiotopen voor de soort. Door een verdergaande eutrofiëring

van het oppervlaktewater en het feit dat de Meerkikker helemaal niet, zoals altijd verondersteld, zo strikt gebonden is aan grote wateren, is de kans reëel dat de Meerkikker zich ook op diverse plaatsen op de hogere zandgronden definitief zal weten te vestigen. En dat zou ook kunnen gelden voor het Meinweggebied.

Blijft de verwachting (en hoe contradictoir het moge klinken overigens ook mijn hoop) dat de verzuring van voortplantingswateren op de hogere zandgronden de opmars van de Meerkikker in Limburg buiten het Maasdal zal stuiten. Een eerste bevestiging van deze hypothese geven de resultaten van de inventarisaties door de Herpetologische Studiegroep in de Hamert in het voorjaar van 1998 waar de soort in geen enkel ven meer werd aangetroffen.

A. Lenders

LITERATUUR

HOFFER-POLIT, D., 1998. Aussterben von *Rana lessonae* und *Rana esculenta* durch die Ausbreitung von *Rana ridibunda*. *Elaphe* 6(2): 79-80.

GLADDE SLAG (*CORONELLA AUSTRIACA*) IN AFVALEMMER

De Gladde slang is in Limburg zeker niet algemeen. Het dier is in onze provincie gebonden aan de grote heide- en bosgebieden en komt daarbuiten nauwelijks voor. Één van de kerngebieden van de soort is het Meinweggebied (LENDERS, 1992). De laatste jaren lijkt de Gladde slang in dit gebied toe te nemen, althans het aantal waarnemingen vertoont een duidelijke stijging. Het dier wordt in tegenstelling tot vroeger op veel meer plekken aangetroffen. De meeste dieren worden ge-

zien langs bosranden met een ondervegetatie van Bochtige smeleva en in vergraste stukken heide waarin naast eerder genoemde soort ook Pijpestrootje en Gagel domineren. Een van de meest curieuze waarnemingen in het gebied betreft een vindplaats in een vuilnisemmer aan de rand van een naaldbos in de buurt van het Flink Ven. JANSEN (1998) geeft al aan dat het bij het zoeken naar reptielen loont om afval te bekijken. Als voorbeeld geeft hij de ontdekking van een Hazelworm in een cola-blikje. Van Gladde slangen is al langer bekend dat ze afval niet schuwen. Zo kon ik gedurende diverse jaren enkele exemplaren uit een verroest autoportier halen (overigens soms in gezelschap van enkele adders). Ook golfplaten en houten planken vormen ideale schuilplaatsen voor de dieren. Van dit gegeven maakt men zelfs in het buitenland gebruik om kunstmatig verblijfplaatsen te creëren om zo de dieren te kunnen inventariseren.

Op 15 september 1998 kreeg ik een telefoontje van Math van Bommel, ambtenaar van de gemeente Roerdalen, met de mededeling dat er in een vuilnisbak in het Meinweggebied een levende Adder lag. Het dier was voor de zomervacantie ook al op die plek aangetroffen en bleek er twee maanden later nog steeds te zitten. Onderzoek ter plekke wees uit dat het geen Adder maar een Gladde slang betrof. Bij het openmaken van de ijzere vuilnisbak werd een slangenhemd zichtbaar. Het dier had het vel afgestroopt door tussen de nauwe spleet van deksel en bak door te kruipen. De vuilnisbak was lange tijd niet meer gelegd en de in de bak opgehangen plastic zak zat propvol met afval. De Gladde slang zelf werd opgerold, ongeveer halverwege de plastic zak, onder een aantal bikjes aangetroffen. Nader onderzoek toonde aan dat het een volwassen vrouwelijk dier betrof dat hoog zwanger was. De inhoud van de bak stonk behoorlijk door rotting van

De Gladde slang (*Meinweg*, 1984) komt in Limburg alleen voor in de grotere heide- en bosgebieden.

het organisch afval, maar blijkbaar had het dier hier geen last van.

Blijft de vraag waarom een Gladde slang een dergelijke plek opzoekt. Gezien de tijd tussen de waarnemingen ligt het voor de hand dat het dier ter plekke een uitstekende schuilplaats had gevonden. Behalve wat betreft beschutting zal de plek ook uitermate geschikt zijn geweest qua temperatuur. Door de rotting van het afval in de afgesloten ijzeren bak moet de temperatuur daarbinnen vrij constant en tegelijkertijd behoorlijk hoog zijn geweest, wat voor de ontwikkeling van de eieren in het moederdier erg gunstig is. Daarnaast heeft het rottend afval zeker muizen aangetrokken. In tegenstelling tot wat vaak wordt beweerd voedt een Gladde slang zich behalve met hagedissen, mogelijk nog voor een belangrijker

deel met zoogdieren (ENGELMANN, 1993). Dus ook het voedselaanbod op de vindplaats is ongetwijfeld zeer goed geweest.

Voor Nederland is een dergelijke waarneming waarschijnlijk bijzonder. Het is echter algemeen bekend dat in Zuid-Europa met name vuilnisbelten en afvalbergen ideale plekken zijn waar vaak grote aantallen slangen en hagedissen kunnen worden aangetroffen. In derde wereldlanden vinden slangen uitstekende biotopen in dichtbewoonde bevolkingscentra en dragen daar bij in het opruimen van een hoop ongedierte. Nederland daarentegen is tegenwoordig zo clean dat dergelijke secundaire biotopen niet (meer) aanwezig zijn. Ons conformerend aan de Nederlandse leefstijl hebben we de roesten-de vuilnisbak opgepakt en meegenomen, er

van uitgaande dat zo'n bak geen sierraad is voor een Nationaal park. De Gladde slang is, waarschijnlijk wat minder gelukkig met onze beslissing, op dezelfde plek langs de bosrand weer vrijgelaten.

A. Lenders

LITERATUUR

- ENGELMANN, W.-E., 1993. *Coronella austriaca* (Laurenti, 1768) - Schlingnatter, Glatt- oder Haselnatter. In: W. Böhm, (hrsg.). Handbuch der Reptilien und Amphibien Europas. Band 3/1, Schlangen (Serpentes) 1: 200-245. AULA-Verlag; Wiesbaden.
- JANSEN, S., 1998. 1997: Het jaar van de Hazelworm in Limburg. Natuurhistorisch Maandblad 87: 207-210.
- LENDERS, A.J.W., 1992. Gladde slang. In: J.E.M. van der Coelen (red.). Verspreiding en ecologie van amfibieën en reptielen in Limburg: 244-255. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Stichting RAVON; Maastricht, Nijmegen.

BOEKBESPREKINGEN

LANDPISSEBEDDEN

BERG, M.P. & H. WIJNHOFEN, 1997. Wetenschappelijke Mededelingen van de Stichting Uitgeverij van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging nr. 221. Utrecht. 80 blz., zwartwit illustraties. ISBN: 90 5011 103 3. Prijs f24,50 (f19,50 voor leden).

De vorige tabel voor Landpissebedden dateert van maart 1959. De hoogste tijd dus voor een nieuwe geactualiseerde tabel die enerzijds aansluit bij de huidige opvattingen over de systematiek en anderzijds een zo actueel mogelijk beeld geeft van het voorkomen van deze diergroep. De auteurs zijn hier zeker in geslaagd. Van de wereldwijd zo'n 900 beschreven soorten zijn er uit Nederland nu 37 bekend (4 meer dan in 1959). "Met gebruik van deze tabel is het voor iedereen weggelegd om pissebedden tot op soort te benoemen", aldus de auteurs, om daar later nog aan toe te voegen "Met de tabel kunnen de meeste pissebedden in het veld op naam worden gebracht". Dat lijkt dus eenvoudig en na wat oefenen moet het dan lukken want "na enige ervaring zijn bijna alle soorten met het blote oog in het veld te herkennen".

De tabel zit goed in elkaar en samen met de uitstekende illustraties en de beschrijvingen per soort moet het zeker lukken pissebedden van een juiste naam te voorzien. Maar het vergt wel even inwerken. Wat dacht u van de eerste zin in de tabel: "De exopodieten van de uropoden zijn veel langer dan breed en lopen uit in een spitse punt". Dat is even wennen maar het hoofdstuk over bouw en biologie van deze diergroep is helder en goed geïllustreerd. Met een pissebed uit de kelder onder de binoculaire erbij kun je je vrij snel wegwijs maken in het onvermijdelijke vakjargon.

Douwe Th. de Graaf

KEVERS OP KADAVERS

MENNO SCHILTHUIZEN & HENK VALLENDUUK, 1998. Wetenschappelijke Mededelingen van de Stichting Uitgeverij van de KNNV nr. 222. Utrecht. ISBN 90 5011 112 2. Prijs: f 29,50, verzendkosten f 6,00. Totaalbedrag bij bestelling overmaken op giro 13028 t.n.v. KNNV te Utrecht onder vermelding van "WM 222 Kevers".

Wel eens gehoord van de uitdrukking "Nomen est omen"? Letterlijk "de naam is een voorteken (voorspelling)". Voorbeelden spreken boekdelen: de familie Smeets is al generaties lang smid, de "Akkermans" zijn boeren, een transportfirma namens "Snel", de luxebakker uit Valkenburg is een "Botterweck" en in Meerssen heet de molen "Spelt". En wat dacht U van Nico de Haan in zijn vogelprogramma's op de TV? En ziet hij er ook niet zo uit?

Die uitdrukking schoot mij te binnen toen ik het boekje "Kevers op kadavers" onder ogen kreeg, waarvan de eerste auteur "Schiltluis" zou heten. Fout dus, "schildluizen" zijn geen kevers ook al hebben ze net als kevers iets dat op een pantser lijkt, bovendien is de naam van de eerste auteur "Schilthuisen" en niet "Schiltluizen".

Sorry Menno, maar ik ga 't goed maken want ik vind je boekje hardstikke leuk en ik ga 't gebruiken ook! En ik zal je vertellen waarom: ik loop al jaren met stokjes in kadavers (van schapen, doodgeboeren lammeren en slachtafval) te peuteren en ik zie dan telkens niet alleen friemelende vleesvliegennaden maar ook kevers die ik grofweg (ik ben geen entomoloog) in vier categorieën kon indelen: grote doodgravers of in een zwarte of in een oranje-zwarte uitvoering, platte middelgrote kevers ofwel zwart ofwel zwart met roestrood, bolle kleintjes in uniforme uitmonstering en, tot slot, friemeltjes in bruin van het formaat van een

speldenknop. Tot mijn grote vreugde kon ik die vier categorieën in jouw handige gids terugvinden compleet met determinatiesleutels, verspreidingskaartjes voor Nederland, massa's tekeningen die het determineren vergemakkelijken en ecologische bijzonderheden over al dat spul.

Bovendien kon ik vaststellen wat ik al had bevroed dat er namelijk een successie plaats vindt in de keverfauna naar mate de "rijpheid" van het kadaver verstrijkt en dat er een seizoensgebonden aspect vastzit aan die kadaverkevers.

Daar komt nog bij dat je in dit boekje nuttige tips verstrekt over het verzamelen, prepareren en documenteren.

Bedankt, dus, en nu maar wachten op een volgende WM met als titel "Kevers op Keutels" door K. Droppings.....

Henk Hillegers

UIT EN THUIS BOEK

DIVERSE AUTEURS. Stichting het Limburgs landschap, Arcen 1996. 272 pagina's. Rijk geïllustreerd met foto's, tekeningen en kaartjes. ISBN 90-70542-02-1. Prijs f 27,95. Dit boekje is verkrijgbaar bij Stichting het Limburgs Landschap, Kasteel Arcen, Lingsforterweg 26B, 5944 BE Arcen of bij ieder goed geoutilleerd VVV-kantoor in de provincie.

Als er een boek wordt gepresenteerd, dat zich richt op een groot publiek moet de organisatie er alles aan doen om de lay-out tot in de puntjes te verzorgen. Onaantrekkelijk uitzijnde boeken zullen veel mensen laten liggen. Aan die voorwaarde heeft Stichting het Limburgs Landschap zeer zeker voldaan. Het bijna 300 bladzijden dikke, makkelijk te hanteren boek trekt meteen het gulzige lezers-oog door zijn verscheidenheid aan vormen en

kleuren. Links in het midden op de kaft bij de rug posteert een IJsvogel met vis in de bek zich opvallend, net zoals als rechts in de hoek, gevangen in een foto de pracht van een klaproos. Ook de manier waarop de titel van het boek in winkelhaakvorm erop staat, trekt aan. Binnenin zetten de positieve indrukken zich voort en al gauw komt men erachter wat dit boekje (de beste omschrijving) behelst. Het geeft een overzicht van alle natuurgebieden die de Stichting het Limburgs Landschap sinds haar bestaan heeft aangekocht om in eerste instantie van de ondergang te redden, maar ook om te beheren, zodat hetgeen gered is, ook in de toekomst nog kan voortbestaan. Het mensen uitnodigt om te proeven van de rijkdom in haar aanwezig. Nou zou het Limburgs Landschap daarmee tevreden kunnen zijn, gewoon een prima verzorgd overzicht van al haar terreinen in Limburg. Maar nee, ze wil de mensen ook iets van de geschiedenis van het landschap, geologisch en geomorfologisch, vertellen. En dat is nou het aardige van deze publicatie, door al vooraf tekst en uitleg te geven over het ontstaan, begrijpt iedereen ineens waar zo'n landschap vandaan komt, voordat ze ermee geconfronteerd worden in de hoofdmoot. Na eerst zichzelf te hebben voorgesteld, wat voor recreatieve mogelijkheden er allemaal zijn en welke richting de Limburgse natuur in de toekomst zal inslaan, duiken we de grond in. Handig daaraan voorafgaand is trouwens de opbouw in een notepad. Onder de vetgedrukte kop, "De bodem als basis" worden allereerst de processen die mede zorgdragen voor de vorming van het landschap uiteengezet. Dan volgt onder de kopjes "Zuid-Limburg" en "Noord-Midden Limburg" in het kort een uiteenzetting over het ontstaan, waarbij termen als Centrale Slenk en Peelrandbreuk opduiken. Vervolgens wordt er in een nieuw hoofdstuk met behulp van trefwoorden, die als kopjes boven de tekst staan, dieper op de vormgeving van het landschap ingegaan. Het gaat bijvoorbeeld over ijs, paraboolduinen, meanders en vegetatie. In het hoofdstuk daarna volgen beschrijvingen van Limburgs geologische landschappen. Dan zijn we er nog niet, want in een zeer boeiend gedeelte van het boek, voordat de natuurgebieden zelf aan de orde komen, wordt de ontwikkeling van het landschap tot de 19de eeuw uit de doeken gedaan. Deze genoemde hoofdstukken illustreren hun uitleg met kaartjes, foto's, tekeningen, grafieken en profielen (geologische tijdschalen). Duiken er onverhoeds vreemde termen op, geen nood, de verklarende woordenlijst achterin biedt uitkomst.

Bladzijde 85 ontsluit met een kaartje van de provincie, waarop met zwarte genummerde blokjes de besproken terreinen, het kleinood van Limburgse natuur. De kopjes "Impressie", "bereikbaarheid" en "recreatiemogelijkheden", "geschiedenis" en

"beschrijving" loodsen de lezer met gemak alvast virtueel door het gebied. Wat opvalt is dat bij ieder gebied een biotoop beschreven wordt; bij de Onderste en Bovenste Molen is dat "laaglandbeken" of zelfs vele zoals bij Landgoed de Hamert, waar o.a. rivierbegleitende graslanden, stroomdalgraslanden en glanshavergraslanden worden beschreven. Aan het einde van iedere gebiedsbeschrijving staat een kaartje uit de topografische provincie-atlas van Limburg, waar het terrein meteen kan worden gelocaliseerd.

Dit boekje staat werkelijk bomvol met nuttige informatie en garandeert uren leesplezier. Het is dus niet alleen, zoals zovele andere gidsen, een leidraad voor het terrein ter plekke, maar ook een leerzaam boekje voor thuis lekker uit te spitten. De illustraties zijn uit de kunst en de tekst leest lekker weg. Tenslotte wil ik nog vermelden, dat de rand van het papier soms blauw gekleurd is. Ja, je moet het zien, maar aan de rand zitten van boven naar beneden drie balken. Die zijn daar niet voor de sier gedrukt, maar geven aan in welk deel van de provincie het natuurgebied ligt. Er valt zoveel over dit boekje te zeggen; ik kan alleen maar besluiten met: gewoon aanschaffen.

R. Steverink

VLINDERS KIJKEN IN HEIDEN EN VENNEN

HALDER, INGE VAN, 1997. De Vlinderstichting, Wageningen. ISBN 90-72578-21-X. Prijs f 7,50. Verkrijgbaar bij De Vlinderstichting, Mennonietenweg 10, 6702 AD Wageningen.

Vlinders kijken in heiden en vennen is het vijfde en laatste deeltje over vlinders en hun leefgebieden. De andere uitgaven heb ik niet onder ogen gehad en kan ik dus niet becommentariëren.

Vlinders staan mede dankzij de Vlinderstichting volop in de belangstelling en terecht. Vlinders fladderen meteen in het oog door hun vaak bonte voorkomen, maar doordat veel soorten in hun biotopen bedreigd worden, poogt de Vlinderstichting meer begrip te kweken bij een groot publiek. Daar probeert dit boekje ook aan mee te werken. Het is echt opgezet om mensen meer naar vlinders te laten kijken. Maar zijn ze ook in deze opzet geslaagd? Naar mijn mening niet. Al meteen valt op dat de tekeningen vaag en donker gekleurd zijn. De bonte, werkelijke kleuren vind ik niet erin terug. Er wordt ook nergens via tekeningen uitgelegd, waar je op moet letten. De afbeeldingen zijn ook veel te klein. Ronduit slordig is het maar af en toe en vaak helemaal niet aangeven van mannetje of vrouwtje bij de tekening. Het herkennen van de vlinders aan de hand van de tekeningen

is dus een hopeloze zaak. Dan blijft de tekst over. Die is prima; informatief, leerzaam en verhaalt de fascinerende levenswijze van de vlinder. Heel handig en geraffineerd is, bij de hoofdstukken over de tijd van voorkomen, de aanduiding in een paars getint blok, boven aan iedere bladzijde, in welke maand de vlinder in het veld is te vinden. Aan het eind van het boekje wordt het een en ander nog samenvattend in handige tabellen gezet. Jammer, want er zijn beter verzorgde boekjes in de boekhandel, waarmee een vlinder echt op naam gebracht kan worden.

R. Steverink

BELANGRIJKE VOGELGEBIEDEN

EGGENHUIZEN TON & RITA VAN DEN TEMPEL. Vogelbescherming Nederland i.s.m. Stichting Uitgeverij KNNV, Zeist/Utrecht 1996. 160 pagina's. ISBN 90 5011 0924. Prijs f 24,95. Kan besteld worden bij de KNNV in Utrecht door bedrag + f6,- verzendkosten over te maken op giro 13028. Speciale vermelding: "D21 Vogelgebieden".

Dit boekje behandelt, zoals de titel al zegt, 87 min of meer internationaal belangrijke pleisterplaatsen voor vogels. Opvallend daarbij is dat maar liefst 75 daarvan wedlands betreffen. Wereldwijd vogelonderzoek heeft het belang van wedlands voor het overleven van soorten en populaties aangetoond. Nederland mag in verhouding tot reuzen als Duitsland, Frankrijk en Engeland klein zijn; de natuurgebieden binnen haar grenzen vormen een onmisbaar biotoop voor vele watervogels. In de Oostvaardersplassen b.v. broedt de op vier na grootste populatie lepelaars van Europa. Ieder gebied kan meteen via het kaartje rechts boven in Nederland gelocaliseerd worden, terwijl links onder in gezoomt wordt op het gebied zelf. De leggende van het kaartje staat overigens afgedrukt op de uitklapbare flap aan het einde van het boekje. De ligging wordt aangeduid en de oppervlakte, hoe het te bereiken is, de openstelling, of er een infocentrum is en of er ook excursies worden gehouden. Bij karakteristiek wordt dieper ingegaan op de specifieke kenmerken, zoals trekroute, broed- en overwintering en belangrijke soorten. Onder het hoofde internationale betekenis staan de broedvogels en niet-broedvogels opgesomd. De bedreiging en bescherming komen in de eerste hoofdstukken aanbod. De witte plekken zijn trouwens opgevuld met schitterende zwartwit tekeningen van Aart Kalma. Concluderend: een handzaam boekje, waar zonder moeite het betreffende gebied in kan worden opgezocht, waarna het kijkplezier kan beginnen.

R. Steverink